

С. В. Грибан,

аспірант, Житомирський національний агроекологічний університет України, м. Житомир

ЕФЕКТИВНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

S. Gryban,

postgraduate, Zhytomyr National Agroecological University of Ukraine, Zhytomyr

THE EFFECTIVENESS OF ECONOMIC ACTIVITIES OF THE BAKING INDUSTRY OF ZHYTOMYR REGION

У даній статті розкривається організаційно-економічна характеристика хлібопекарської галузі, необхідність рівномірного розміщення підприємств, переваги та недоліки форм власності, стан менеджменту.

This article deals with organizational and economic characteristics of the baking industry, the need of the uniform placement of factories, advantages and disadvantages of the forms of ownership, state of management.

Ключові слова: хлібопекарська галузь, товарна структура продукції, форми власності, менеджмент, державне регулювання.

Key words: the baking industry, the commodity structure of products, the forms of ownership, management, state regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У хлібопекарській галузі України на даний час діє більше 1000 хлібо заводів різної потужності, які у 2012 р. щодоби виробляли 4,8 тис. т хліба і хлібо булочних виробів. Точну кількість фактично функціонуючих підприємств, які здійснюють виробництво хліба і хлібо булочних виробів в Україні, встановити дуже важко з ряду причин. По-перше, частина таких підприємств фактично виконує функцію виробничого майданчика, не має статусу окремої юридичної особи і є структурним підрозділом фірми, що може бути розташована в іншому регіоні. По-друге, значний обсяг фактично вироблених в Україні хліба і хлібо булочних виробів не обліковується офіційною статистикою, що є свідченням наявності в країні значного тіньового сектора галузі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мінімальний споживчий кошук, передбачає споживання хліба та хлібо булочних виробів на 1 особу в кількості 101 кг на рік або 277 г на добу. Враховуючи, що в усіх регіонах попит на хліб та хлібо булочні вироби задовольняється в повній мірі, фактичне споживання хліба та хлібо булочних виробів впродовж останніх років, коли на ринку було достатньо борошна, дає підстави фахівцям зробити припущення про збільшення обсягів виробництва хліба міні-пекарнями та супермаркетами, що виробляють хліб під власною торговою маркою.

Непрямым підтвердженням наявності значних розходжень між офіційним і фактичним обсягами виробництва та споживання хліба в Україні є порівняння з аналогічними показниками інших країн. За даними Європейської асоціації пекарів, які ґрунтуються на даних асоціації кожної країни, сьогодні найбільшим виробником хліба в Європі є Туреччина: там виробляють 11,5 млн т хліба на рік (124 кг на душу населення). В інших європейських країнах споживання хліба на душу населення коливається в межах 55—65 кг (у Німеччині й Франції — 57 кг на рік, у Бельгії й Нідер-

ландах — 60—58 кг, в Білорусії — 61 кг, у Росії — 50 кг). В Україні статистичне споживання складає 39 кг за рік, однак існує ряд передумов сумніватися у співпадінні фактичного споживання хліба із офіційним. Адже наявність в Україні значної кількості людей з низьким рівнем доходів змушує їх замінити у своєму раціоні певні групи дорогих продуктів значно дешевшими хлібо булочними виробами.

Найбільші виробничі потужності хлібопекарської галузі України зосереджені у великих промислових центрах і у столиці. Так, приблизно половина обсягів виробництва вітчизняного хліба і хлібо булочних виробів зосереджено в 6 найбільших промислових регіонах. Найбільшу частку у виробництві хлібо булочних виробів займає м. Київ (більше 10 % сукупного обсягу виробництва), а також Донецька (більше 10 %) і Дніпропетровська (більше 10 %) області. Значні обсяги виробництва хліба і хлібо булочних виробів забезпечують підприємства Харківської (6,3 %), Одеської (5,1 %) та деяких інших областей. Підприємства Житомирської області забезпечують близько 3 % від загальнонаціональних обсягів офіційного виробництва хліба.

За даними виробників, потужності промислових хлібо заводів використовуються на 30—40 %, за винятком хлібо заводів м. Києва і деяких великих міст, де підприємства працюють на повну потужність чи близькі до неї. У структурі виробництва близько 70 % хліба і хлібо булочних виробів випікають промислові хлібо заводи, розташовані в містах і районних центрах. Більш як 50% від загального обсягу офіційного виробництва хліба в Україні забезпечують підприємства об'єднання "Укрхлібпром". Вказане об'єднання співпрацює з близько 50 хлібопекарськими підприємствами із 17 областей України.

На сьогоднішній день практично всі хлібо заводи приватизовані, переважно шляхом перетворення їх в акціонерні товариства і товариства з обмеженою відповідальністю. В галузі також відбувається формування вертикального інтегрованого структур із замкнутим циклом виробництва — від виробництва борошна до випуску хлібо продуктів. Адже укрупнення і концентрація виробництва дають змогу оптимізувати логістику, збільшити асортимент, підвищити прибутковість тощо. Розвивається власна торговельна мережа, що дозволяє знижувати транспортні витрати, залишати в розпорядженні виробника торговельну надбавку.

Таблиця 1. Динаміка кількості підприємств хлібопекарської галузі Житомирської області за організаційно-економічними формами у 2008–2012 рр., од.

Організаційні форми підприємств	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. у % до 2008 р.
Всього хлібопекарських підприємств в області	50	50	49	49	48	96,0
у тому числі:						
- публічних (відкритих) акціонерних товариств	12	12	12	8	6	60,0
- приватних (закритих) акціонерних товариств	3	3	3	1	1	33,3
- товариств з обмеженою відповідальністю	8	8	8	12	13	130,0
- приватних підприємств	13	13	13	14	14	107,7
- дочірніх підприємств	4	4	4	4	3	75,0
- комунальних підприємств	3	3	2	1	1	33,3
- підприємств інших організаційних форм	7	7	8	8	10	142,9

Джерело: Головного управління статистики у Житомирській області.

Товарна структура продукції, що виробляється промисловими хлібопекарськими підприємствами, із року в рік суттєво не змінюється. Як свідчать статистичні дані, найбільшу питому вагу (близько 45 % від загального обсягу виробництва хлібобулочних виробів) складає хліб пшеничний. Житні і житньо-пшеничні сорти хліба становлять близько 30 %. Виробництво булочних виробів складає близько 20 % від загального обсягу виробництва. Впродовж останніх років відзначається незначне збільшення виробництва пшеничних сортів хліба і зменшення житніх і житньо-пшеничних сортів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Вищезазначені процеси і тенденції у розвитку хлібопекарської галузі в Україні призвели до появи цілого ряду проблем, які негативно впливають на діяльність суб'єктів галузі сьогодні і можуть посилювати негативні тенденції у майбутньому. Ключові із таких проблем були визначені на конференції уповноважених представників підприємств хлібопекарської промисловості, яка відбулася 15 березня 2013 р. Серед них можна виділити наступні:

- обсяги офіційного виробництва хліба і хлібобулочних виробів в Україні з року в рік, зменшується (з 2335 тис. т у 2003 р. до 1769 тис. т у 2012 р.), що при збереженні обсягів фактичного споживання хліба в країні суттєво зменшує доходи легальних виробників;

- хлібопекарське виробництво, де використовується морально застаріле і фізично зношене устаткування, характеризується високою енергоємністю;

- Аграрний фонд України впродовж останніх років не виконував функції зі стабілізації цінової ситуації на ринку борошна, що не давало змоги хлібопекарським підприємствам стримувати зростання витрат на основний вид сировини;

- загальна кількість офіційно зареєстрованих промислових підприємств у галузі зменшується, а кількість збиткових підприємств серед них зростає;

- у більшості підприємств галузі відсутні кошти на технічне переоснащення, впровадження енергозберігаючих технологій, розробку сучасних систем забезпечення якості і безпеки продукції;

- галузь є недостатньо привабливою для інвесторів;

- плінність кадрів на багатьох підприємствах є високою, причиною чого є низька заробітна плата;
- галузь позбавлена якої-небудь підтримки з боку держави.

Як видно із зазначених проблем, більшість з них лежить в організаційно-економічній площині, а тому вирішення цих проблем потребує відповідних управлінських заходів. Оскільки спостерігається нездатність менеджменту підприємств зупинити наростання негативних явищ в розвитку галузі, то певних змін і удосконалень потребує система управління суб'єктами господарювання. В цьому контексті саме інструменти реінжинірингу можуть сприяти покращенню ситуації у сфері управління підприємствами хлібопекарської галузі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розвиток хлібопекарської галузі в Житомирській області протягом останніх років знаходився в руслі загальноукраїнських тенденцій. Передусім, необхідно відмітити зменшення у досліджуваному регіоні, як і в багатьох інших областях України, обсягів офіційного виробництва хліба і хлібобулочних виробів в натуральному вимірі, яке спостерігалось протягом п'яти досліджуваних років.

Зниження офіційних обсягів виробництва хліба і хлібобулочних виробів у більшості регіонів України (за винятком Київської та Чернівецької областей) є негативним явищем як для регіонів, так і для самих суб'єктів господарювання. Зокрема зменшуються податкові надходження до бюджетів всіх рівнів від продажу хлібобулочних виробів, втрачається можливість контролювати якість і безпеку продукції, що потрапляє у торговельну мережу, тінюві виробники не беруть участі у програмах забезпечення населення соціальними сортами хліба тощо. Втрати самих виробників передусім пов'язані з недоотриманням виручки від реалізації продукції, труднощами конкуренції з тінювими виробниками, які внаслідок несплати податків і відсутності контролю за якістю мають змогу продавати продукцію за нижчими цінами, необхідністю здійснювати додаткові витрати на доставку продукції в нові регіони збуту внаслідок посилення конкуренції на вже освоєних ринках і т. д.

В останні роки будівництво нових підприємств хлібопекарської галузі на території Житомирської області не

Таблиця 2. Динаміка кількості підприємств хлібопекарської галузі Житомирської обл. за обсягами фактичних виробничих потужностей у 2008–2012 рр., од.

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. у % до 2008 р.
Всього хлібопекарських підприємств в області	50	50	49	49	48	96,0
у тому числі:						
- підприємств з потужністю понад 20 т продукції на добу	6	6	6	6	6	100,0
- підприємств з потужністю 10-20 т продукції на добу	3	3	3	3	3	100,0
- підприємств з потужністю 5-10 т продукції на добу	5	5	4	4	4	80,0
- підприємств з потужністю 1-5 т продукції на добу	17	16	16	16	15	88,2
- підприємств з потужністю до 1 т продукції на добу	19	20	20	20	20	105,3

Джерело: дані Головного управління статистики у Житомирській області.

Таблиця 3. Динаміка обсягів виробництва основних видів продукції хлібопекарськими підприємствами Житомирської області у 2008–2012 рр., тис. т

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. у % до 2008 р.
Всього вироблено хлібо-булочних виробів	59,9	58,3	57,2	57,4	55,7	93,0
у тому числі:						
- хліба пшеничного	18,8	19,6	19,7	20,6	21,2	112,8
- хліба житньо-пшеничного і пшенично-житнього	26,7	26,0	24,7	23,9	21,7	81,3
- булочних виробів	12,9	12,6	12,4	12,7	12,8	99,2
- хліба дієтичного	0,08	0,09	0,10	0,08	0,09	112,5
Всього вироблено тортів і кондитерських виробів	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3	108,3
у тому числі:						
- тортів	0,12	0,11	0,11	0,12	0,13	108,3
- тістечок	0,15	0,17	0,16	0,18	0,17	113,3
- здобних виробів	0,74	0,75	0,74	0,76	0,79	106,8
- пирогів, пончиків	0,19	0,17	0,19	0,24	0,21	110,5
Всього вироблено хлібців хрустких, сухарів, хліба для тостів і виробів хрустких аналогічного типу	0,01	0,01	0,09	0,09	0,08	8 разів
Всього вироблено пряників, солодкого печива, вафель	0,13	0,11	0,08	0,08	0,09	69,2

Джерело: дані Головного управління статистики у Житомирській області.

здійснювалося. В регіоні переважно функціонують хлібопекарські підприємства, збудовані ще за часів СРСР, причому на території окремих адміністративних районів області таких підприємств немає взагалі. Так в Андрушівському, Баранівському, Брусилівському, Лугинському, Малинському, Чуднівському, Жуківському, Любарському, Черняхівському районах є тільки по одному хлібопекарському підприємству, в Бердичівському, Вол.-Волинському, Коростишівському, Ємільчинському, Олевському, Радомишльському, Червоноармійському — по 2, в Овруцькому — 3, в Коростенському, Нов.-Волинському — по 4, в Попільнянському — 6, а в Народицькому та Романівському — жодного.

У Житомирській області функціонує 48 підприємств хлібопекарської галузі. За 5 досліджуваних років їх загальна кількість практично не змінювалася, як і розподіл кількості підприємств за адміністративними районами області. Однак певні зміни відбувалися, передусім вони були пов'язані зі зміною підприємствами власників, зміною організаційної форми внаслідок переєстрації тощо. Частково Житомирську область зачепили і процеси загальнонаціонального перерозподілу ринку хліба і хлібобулочних виробів (зокрема, зміна власників підприємств колишнього ВАТ "Житомирхліб" з ознаками рейдерського захоплення), тенденція концентрації контролю за виробничими підприємствами галузі, у т.ч. у міжрегіональному масштабі. В табл. 1 наведений розподіл підприємств хлібопекарської галузі у Житомирській області за організаційно-економічними формами.

Як видно з представленої таблиці, за звітний період відбулися певні зміни у структурі розподілу підприємств хлібопекарської галузі Житомирської області за їх організаційно-економічними формами. Найбільш відчутно зменшилася частка акціонерних товариств в загальній кількості підприємств галузі у регіоні: з 30 % у 2008 р. до 14,6 % у 2012 р. Передусім, це було обумовлено тим, що діючим Законом України "Про акціонерні товариства" до 1 квітня 2011 р. відкриті і закриті акціонерні товариства мали бути переєстровані у приватні і публічні акціонерні товариства. В результаті, більше половини хлібопекарських підприємств області, які до 2011 р. існували у формі акціонерних товариств, змінили свій організаційно-правовий статус, переважно перетворившись у товариства з обмеженою відповідальністю.

На даний час серед хлібопекарських підприємств досліджуваного регіону переважають ті, які передбачають одноосібне прийняття управлінських рішень (як у приватних підприємствах) чи колегіальні рішення невеликого кола засновників (як у товариствах з обмеженою відповідальністю). У більшості випадків власники підприємств одночасно виступають їх керівниками, що дозволяє зводити до мінімуму ризик виникнення конфліктних інтересів між суб'єктами власності і менеджменту. Приймаючи рішення про доцільність реінжинірингу певних бізнес-процесів на підприємстві, їх власники можуть брати активну участь у

реалізації необхідних заходів в якості безпосереднього керівника процесу.

Для більшості хлібопекарських підприємств Житомирської області поєднання функцій власності і управління є особливо актуальним, оскільки відсутність значних масштабів діяльності у більшій частині суб'єктів господарювання галузі не дозволяє їм виділяти достатні суми коштів для залучення на підприємство висококваліфікованих менеджерів. З іншого боку, нестача кваліфікованих менеджерів не дозволяє більшості хлібопекарських підприємств регіону суттєво збільшити обсяги виробництва, навіть за наявності відносного дефіциту хліба і хлібобулочних виробів в окремих населених пунктах області (особливо у віддалених регіонах). У результаті, більша частина діючих хлібопекарських підприємств Житомирської області залишається малопотужною, про що свідчать дані таблиці 2.

Дані представленої таблиці свідчать про те, що у досліджуваному регіоні переважають невеликі за потужністю підприємства хлібопекарської галузі. Це, переважно, виробники, орієнтовані виключно на місцевий ринок збуту, з достатньо вузьким асортиментом продукції, який може суттєво не оновлюватися роками. На нашу думку, такий стан речей є закономірним, оскільки внесення кардинальних змін у технологію виробництва основного виду продукції — хліба — є неможливим, а розширення асортименту хлібобулочних виробів за рахунок використання нових інгредієнтів, зміни форми чи упаковки продукції вимагає значних капітальних витрат. У результаті, переважна більшість хлібопекарських підприємств Житомирської області не йде далі виробництва декількох основних видів хліба та окремих булочних виробів, про що свідчать й дані таблиці 3.

Як свідчать дані таблиці, найбільшу питому вагу в структурі товарної продукції хлібопекарських підприємств Житомирської обл. у 2012 р. займали хліб пшеничний і хліб житньо-пшеничний (38 % і 39 % відповідно), а також булочні вироби (23 %). Вказані види продукції є найпростішими (серед інших представлених у таблиці асортиментних груп) з точки зору технології виробництва і вимагають мінімальної кількості інгредієнтів. Водночас, така відносна простота і вузькість асортименту продукції, що виробляється, не дає можливості переважній більшості підприємств хлібопекарської галузі в регіоні суттєво збільшити обсяги своєї виробничої, передусім внаслідок поступового скорочення обсягів виробництва у фізичному вимірі.

Крім того, традиційні сорти хліба — це передусім соціальний товар, ціни на який постійно знаходяться під пильною увагою місцевих і центральних органів влади. Тому реально збільшити доходи підприємств хлібопекарської галузі можна двома шляхами: 1) суттєво збільшити обсяги виробництва і реалізації існуючого відносно дешевого асортименту продукції і отримувати додатковий зиск від масштабу виробництва; 2) активно освоювати нові види продукції, передусім ті, які прямо не відносяться до товарів першої необхідності (торти, тістечка, дієтичні хлібобулочні вироби,

вафлі, кекси тощо). У другому випадку грамотний і достатньо агресивний маркетинг може суттєво збільшити доходи виробників як за рахунок встановлення економічно вигідних для виробника цін, так і завдяки значному розширенню кола споживачів.

Формуючи стратегію і тактику розвитку хлібопекарської галузі, їх власники і менеджмент мають приділяти належну увагу впливу зовнішніх чинників, зокрема зміни цін на основні види ресурсів та специфічним формам державного регулювання процесів виробництва та реалізації хлібобулочних виробів. У складі собівартості виробництва хліба та хлібобулочних виробів близько 50 % витрат припадає на борошно, крім цього значними є витрати на оплату праці (близько 30 %), витрати на газ для випікання (близько 10 %), а також інші витрати — олія, дріжджі, сіль, бензин тощо. Ширший асортимент продукції, а також більша різниця між собівартістю одиниці продукції і ціною її реалізації дають змогу підприємству зменшити ризики коливання цін на ресурсних ринках.

З 2008 р. суб'єктам підприємницької діяльності Житомирської області при виробництві борошна пшеничного вищого, першого і другого сорту, борошна житнього обдирного, хліба вагою більш як 500 грамів з борошна пшеничного вищого, першого і другого сорту та їх суміші, борошна житнього та суміші борошна пшеничного та житнього простої рецептури (борошно, дріжджі, сіль, вода) без додавання цукру, жиру, інших наповнювачів, а також хліба і хлібобулочних виробів для діабетиків, було обмежено рівень рентабельності до 5 %. Таким чином, виробники так званих соціальних сортів хліба і хлібобулочних виробів зобов'язані обмежувати свій рівень рентабельності на окремі види продукції, що в умовах обмеженого асортименту суттєво звужує їх економічні можливості.

У таблиці 4 показана прибутковість продажів 11 найбільших підприємств хлібопекарської галузі, яка визначається шляхом ділення показника фінансового результату від операційної діяльності на чистий дохід від реалізації продукції і вимірюється у відсотках.

Залишаючись у більшості випадків позитивною, прибутковість продажів має тенденцію до зменшення. Зниження прибутковості продажів спостерігається на дев'яти підприємствах з одинадцяти. Оскільки середнє по сукупності значення прибутковості продажів також знизилось, можна стверджувати, що група з 11 досліджуваних підприємств поступово програє конкуренцію "зовнішнім" економічним агентам.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз розвитку хлібопекарської галузі в Житомирській області зокрема дозволяє стверджувати, що суб'єктам галузі доводиться працювати у достатньо складних економічних умовах. Підприємствам-виробникам доводиться мати справу з міняливим зовнішнім середовищем, що створює для них багато видів ризиків. Оскільки впливати на зовнішні чинники окремі суб'єкти господарювання не мають змоги, то мінімізувати зовнішні ризики потрібно ефективним внутрішнім менеджментом, постійним пошуком можливих шляхів розвитку та підвищення прибутковості.

Література:

1. Про затвердження Порядку декларування зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. N 1222 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www8.city-adm.lviv.ua/Business/UPP.nsf/e83208464a3af9cdc2256ced00349225/5030c027c53dd9bdc225742c0047-dca0?OpenDocument>
2. Про регулювання цін на борошно, хліб та булочні вироби: Розпорядження голови Житомирської обласної державної адміністрації від 20 травня 2008 р. № 190 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zhitomir-region.gov.ua/docs.php>
3. Про затвердження галузевої програми розвитку хлібопекарської галузі на період до 2015 року: Наказ Міністерства аграрної політики України від 20 березня 2008 р. № 164 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.4798.0>
4. Макаренко В. Вся правда про хліб // В. Макаренко // Агро Перспектива. — 2007. — № 6, 7. — С. 24—27, 34—37.

Таблиця 4. Прибутковість продажів найбільших підприємств хлібопекарської галузі Житомирської області, %

№ підприємства	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2008 р., +/-
1	5,5	3,6	1,8	3,6	2,6	-3,0
2	2,1	3,8	5,3	6,6	3,9	1,8
3	5,4	2,4	0,2	1,7	2,0	-3,5
4	8,4	6,5	5,0	5,3	5,7	-2,7
5	-1,4	-2,7	-3,5	-2,3	-3,0	-1,6
6	1,7	1,1	0,5	-0,4	0,5	-1,2
7	1,2	2,0	2,8	2,2	0,8	-0,4
8	1,8	1,4	0,9	1,1	1,4	-0,4
9	1,2	0,7	0,2	0,1	0,0	-1,2
10	5,4	3,2	1,3	-9,9	-10,5	-15,9
11	1,6	1,6	1,6	2,6	3,8	2,2
Середнє значення	3,0	2,1	1,5	1,0	0,6	-2,4

Джерело: розраховано за даними звітів про фінансові результати та балансів підприємств.

5. Єрмаков О.Ю. Напрямки та ефективність підприємств хлібопродуктового комплексу // О.Ю. Єрмаков, В.О. Герасіна // Економіка АПК. — 2006. — № 7. — С. 86—90.

6. Лавров Є.М. Стратегія розвитку галузі // Лавров Є.М. // Харчова і переробна промисловість. — 2004. — № 4. — С. 3—5.

7. Макух Т. Особливості державного регулювання фінансового забезпечення підприємств хлібопекарної галузі // Т. Макух // Зб. наукових праць Національного університету державної податкової служби України. — 2012. — № 1. — С. 235—241.

8. Ставицький О.В. Державне управління підприємствами хлібопекарської галузі України та напрями підвищення ефективності їх діяльності // О.В. Ставицький [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=328>

9. Павловська Л.Д. До проблеми зростання конкурентоспроможності підприємств хлібопекарської промисловості // Л.Д. Павловська, М.М. Перелігін // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. — Вип. 196: В 4 т. Том IV. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. — С. 798—803.

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007), Resolution "On Approval of Procedure declaration of change of wholesale prices for food products", available at: <http://www8.city-adm.lviv.ua/Business/UPP.nsf/e83208464a3af9cdc2256ced00349225/5030c027c53dd9bdc225742c0047-dca0?OpenDocument> (Accessed 5 November 2014).
2. Head of Zhytomyr Regional State Administration (2008), Decree "On the regulation of prices for flour, bread and bakery products", available at: <http://zhitomir-region.gov.ua/docs.php> (Accessed 5 November 2014).
3. Ministry of Agrarian Policy of Ukraine (2008), Order "On Approval of the program of development baking industry for the period up to 2015", available at: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.4798.0> (Accessed 5 November 2014).
4. Makarenko, V. (2007), "Whole truth about bread", *Ahro Perspektiva*, vol. 6, 7, pp. 24—27, 34—37.
5. Yermakov, O. Yu. and Herasina, V. O. (2006), "Directions and effectiveness enterprises Bread product complex", *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 86—90.
6. Lavrov, Ye. M. (2004), "Development strategy of Industry", *Kharchova i pererobna promyslovist'*, vol. 4, pp. 3—5.
7. Makukh, T. (2012), "Features of state regulation of the financial support of enterprises of the baking industry", *Zb. naukovykh prats' Natsional'noho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*, vol. 1, pp. 235—241.
8. Stavits'kyj, O. V. (2011), "Public management of enterprises baking industry in Ukraine and ways to increase effectiveness of their activity", *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, [online], vol. 9, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=328> (Accessed 5 November 2014).
9. Pavlovs'ka, L. D. and Perelyhin, M. M. (2004), "On the problem of the growth of competitiveness of enterprises baking industry", *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, vol. 196, no IV, pp. 798—803.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2014 р.